

KÖKLER İKLİM-İ RUM

DİL, ARKEOLOJİ, TARİH, ANTROPOLOJİ
VE ETNOGRAFYA IŞIĞINDA
OSMANLI BEYLİĞİNİN DOĞUŞU

Hazırlayan
SERGEN ÇİRKİN

© / otukennesriyat

YAYIN NU: 2334

KÜLTÜR SERİSİ: 1218

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI

SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-953-4

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: Umay Hacıyakupoğlu

Kapak Tasarımı: Ceyhun Durmaz

Dizgi-Tertip: Mahmut Doğan

Baskı: Levent Ofset Basım ve Ambalaj Sanayi AŞ

Fatih Cad. Karadal Sok. Nu:13

Merter-İstanbul Güngören/İstanbul

Sertifika Nu: 45163

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İÇİNDEKİLER

Ölümünün 700. Yılında Osman Bey ve Osmanlı Mirası: Parçalanmış Bir Medeniyetin Kökleri Sergen Çirkin	07
Eski Oğuz Türkçesinin Kökleri ve Oluşumu Ahmet B. Ercilasun	13
Eski Anadolu Türkçesi ile Eski Türkçe Arasındaki Dil Bağlantıları Ali Akar	21
Osmanlı Öncesi Anadolu'da Türk Boyları: Peçenek, Uz ve Kuman/Kıpçaklar Mualla Uydu Yücel	33
Kayıplar ve Osmanlılar: Sahte Bir Kimlik İnşası mı? Feridun M. Emecen	69
Osmanlı'nın Kuruluş Sürecini Bizans - Selçuklu ve Batı Anadolu Beylikleri Üzerinden Nasıl Okuyabiliriz? Üçler Bulduk	79
Bizans Kaynaklarında Erken Osmanlı Dünyası Levent Kayapınar	101
Osmân Gâzî ve Oğlu Orhan'ın Çağdaş Şeceresine Göre Osmanlıların Soy ve Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Hakan Yılmaz	125
Osmanlı Kuruluş Devrinde İlhanlı Etkileri Hayrettin İhsan Erkoç	191
Türkmen Obaları ve Osmanlı Anadolu'sunda Şamanik Unsurlar Sergen Çirkin	225
Sır-Derya Boylarından Anadolu'ya: Ortaçağ Oğuz Dünyasında Türk İnanç ve Geleneklerine Dair İzler M. Olgay Söyler	263
Laonikos Haklı mıydı? Osmanlı Devletini Kuran Göçerevli Türkmenlere İskit Yaşam Tarzı Üzerinden Bakışlar E. Sonnur Özcan	307

Devlet Mefhumu Açısından Türk Devleti'nin Tarihi Gelişimi ve Osmanlı Veysel Gökberk Manga	361
Beylikler Devri Türk Mimarisinde Orta Asya (Türkistan) İle Bağlantılar Yaşar Çoruhlu	431
Bulanık Mantık Esasında Göksel Kut ile İlişkinin Devamı Açısından "Ok Ucu ve Sekiz Kollu Yıldız" Motifleri Başak Burcu Eke Sema Gündüz Küskü.....	545
Osmanlı Arkeolojisi Karacahisar ve Halil İnalçık Neşe Sarısoy Karatay	581
Dorylaion'dan Karacahisar'a: Ortaçağ'da Sınır Hattında Bir Şehir ve Kalesi Hasan Yılmazyaşar	597
Yalakova ve Çobankale Ekseninde Erken Osmanlılar Cihan Yalvar	625
Antropolojik ve Zooarkeolojik Bulgular Işığında Beylikler Devrinde Anadolu İsmail Özer, Ece Eren Kural, Ayşegül Özdemir Başaran, Başak Koca Özer.....	641
Erken Dönem Osmanlı Sikkeleri Fethi F. Yırıkoğulları.....	653
Anadolu Buluntularında Oğuz Soylu Damgalar Yasin Cemal Galata.....	701
Karakeçililer: Kökenleri ve Osmanlı Dünyasındaki Yerleri Yusuf Halaçoğlu	721
Köklere Dönüş: Geç Devir Osmanlı Aydınında Köken Arayışı Vahdettin Engin	765
Ek: Tarihi İbn Haldûn (Osmanoğulları Kısım) E. S. Özcan	781
Ek: Tevârîh-i Âl-i Osman, Âşıkpaşaoğlu (Osman Bey & Orhan Bey Devri) H. N. Atsız	785

ÖLÜMÜNÜN 700. YILINDA OSMAN BEY VE OSMANLI MİRASI: PARÇALANAN BİR MEDENİYETİN KÖKLERİ

SERGEN ÇİRKİN

*“Uçtaki Türk beylerinden haber vardır ki **kurultay** edip, **Kayı**’dan **Ertuğrul** oğlu **Osman Bey**’i Oğuz töresi üzere han seçtiler diye. Hikâye, Oğuz’un her boyundan gelen uçtaki Türk beylerinin Tatar şerrinden korkup yaylayıp kışladıkları, Tatar’dan rüzgâr gelse incinip uca gelip çoğaldıkları minvalindeydi. O illerin beyleri ve kethüdaları toplanıp Osman Bey’in huzuruna çıktılar, **meşveret** kıldılar. Bir sürü laftan sonra, **Kayı Han**’ın, Oğuz Han’dan sonraki tüm Oğuz boylarının ağası ve hanı olduğunu söylediler.*

*Gün Han’ın vasiyeti ve **Oğuz Töresi** mücibince Kayı soyu var iken özge boy hanlarının soyuna hanlık ve padişahlık değmez. Şimdiden geri bize Selçuk sultanlarından medet ve çare yoktur, memleketin çoğunu yitirdiler, Tatar onların üzerlerine gelip istila etti. Merhum Sultan Alaaddin bile size iyi gözle bakmıştır. Siz han olun, biz de sultanımızın hizmetindeki kullar olarak bu tarafta gazaya tutuşalım, dediler. Osman Bey de kabul etti. Sonra, **Osman Bey** ayaklandı, onlar da üç kez diz vurup baş koyup hürmet ettiler. O zamanlarda Oğuz töresi hâlâ işlerdi. Şimdiki gibi unutulmamıştı. Birçok obadan **kımran** getirip Osman Bey’e onu kadehte sundular, içti. Çavuşlar, sıhhat ve afiyet ve de padişahlık mübarek olsun deyip dua ve sena kıldılar.”*

Tevarih-i Al-i Selçuk

Hazar ötesinden İklim-i Rum’a revan olan Oğuz obaları, Ortaçağ müellifleri tarafından “Göçerevlü Türkmen” namıyla anılıyordu. Göçerevlü Türkmen’den bir kısım, Ertuğrul etrafında birleşmiş Söğüt’ü mesken edinmişti. Ertuğrul oğlu Osman burada kök saldı ve Göçerevlü o günden sonra Osman’ın namı ile anılır oldu...

Kurucu bir unsurun çevresinde şekillenen devletler, imparatorluk sürecinde yeni tali unsurlar kazanarak genişlerler. İklim-i Rum’a da adını veren Roma

ESKİ OĞUZ TÜRKÇESİNİN KÖKLERİ VE OLUŞUMU

AHMET B. ERCİLASUN*

Ben “Eski Anadolu Türkçesi” yerine “Eski Oğuz Türkçesi” demeyi tercih ediyorum. Çünkü “Eski Anadolu Türkçesi” terimi, Azerbaycan coğrafyasını dışarıda bırakıyor. Eski Oğuz Türkçesi, 13-14. yüzyılda önce Anadolu’da sonra Azerbaycan’da yazı dili olarak kullanılmaya başlanmış ve 16. yüzyıl başlarına kadar devam etmiş olan Türkçedir. Daha öncesi “Ana Oğuz Türkçesi”dir.

Ana Oğuz Türkçesinin yazılı metinleri yoktur. Başlangıçtan 13. yüzyıla kadar konuşma dili olarak kullanılmıştır. Ana Oğuz Türkçesinin ne zaman başladığını kesin olarak belirlemek zordur. Oğuz boyunun oluşumuyla birlikte başladığını düşünebiliriz. Bence Oğuz boyu, Türk Kağanlığının 552’de İstemi Kağan’ca kurulmuş olan batı kanadında oluşmaya başladı. Oluşum, 7-8. yüzyıllardaki Türkişlerde yoğunlaştı, 766’dan itibaren Türkişlerin Seyhun boylarına göçü ve Oğuz Yabguluğunun kuruluşuyla 9. yüzyılda tamamlandı.

Oğuzların oluşumuyla ilgili bu süreç, Ana Oğuzcanın Türk Kağanlığı dönemine kadar uzandığını gösterir. Nitekim Çin kaynaklarına göre “Batı Göktürklerinin konuştukları dil Doğu Gök Türklerinininkinden biraz farklıdır.” Chavannes’dan bu bilgiyi aktaran Faruk Sümer şöyle devam eder: “İşte bu farkı Oğuz Türkçesi temsil etmektedir. Yani, Oğuzca Batı Gök Türklerinin dilinin devamıdır.” (Sümer, 1992: 34). Faruk Sümer’in aktardığı bu bilgi ve yoruma dayanarak bir dilci bakışıyla şu yargıya varabiliriz: “Ana Oğuzca başlangıçta Köktürkçe içinde bir ağızdı.”

Yukarıdaki yargıyı destekleyen bazı dil verileri, bengu taş metinlerinde de mevcuttur. Nitekim daha 1970’lerden itibaren bengu taşlardaki Oğuzca unsurlar bilim adamlarının dikkatini çekmiştir.

* Prof. Dr. bercilasun@gmail.com

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ İLE ESKİ TÜRKÇE ARASINDAKİ DİL BAĞLANTILARI

ALİ AKAR*

Tarihî Arka Plan

Dillerin bir coğrafyada egemenlik kurup yaygınlaşması için birtakım sosyal, siyasal ve kültürel koşulların oluşması gerekir. Dünyadaki birçok dil, konuşur topluluğu, doğdukları coğrafyaların dışında başka topraklarda varlığını devam ettirmişlerdir. Latincenin Hristiyanlık üzerinden Orta çağ boyunca Avrupa'da egemen olması, Arapçanın 8. yüzyıldan itibaren Müslümanlık yoluyla Kuzey Afrika'daki Berberi ve Kipti dillerinin yerini alması, İngilizcenin ticaret ve kolonyalizm yoluyla dünyanın birçok bölgesine yayılması bunun en somut örnekleridir. Milletlerin varlıklarını sürdürebilmeleri ancak dillerini yaymalarına bağlıdır.

Türkçenin Avrasya'nın büyük bölümünde yayılması da tarihî, siyasi ve kültürel birtakım koşulların oluşması sonucunda meydana gelmiştir. Türklerin de ulusal varoluş koşullarının başında dilleri gelmiştir. Bu yönüyle Türkçe, Türk etnisitesinin temel belirleyicisi ve aynı zamanda geleceğe taşıyıcısı olmuştur. Tarih boyunca dillerini koruyanlar ulusal kimliklerini de devam ettirirken dillerini unutanların da ulusal kimlikleri başka kültürler altında silinip gitmiştir.

Eski çağlara ait somut kültürel miraslarda ulusal izlerin saptanması her zaman için kolay olmayabilir. Bir mimari yapıt, bir dokuma ürünü, bir savaş aracı vb. niteliklerine bakarak hangi ulus tarafından icat edildiğini veya üretil-

* Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
Muğla/TÜRKİYE. aliakar2023@gmail.com

OSMANLI ÖNCESİ ANADOLU'DA TÜRK BOYLARI: PEÇENEK, UZ VE KUMAN/KIPÇAKLAR

MUALLA UYDU YÜCEL*

Anadolu bulunduğu jeopolitik konum itibarı ile her millet için alınması ve varlık gösterilmesi gereken bir coğrafya özelliğini tarih boyunca korumuştur. Nitekim bu özellik çeşitli Türk boylarının da dikkatini çekmiş ve bu topraklara gerek seferler düzenleyerek gerekse yerleşerek etkili bir varlık göstermelerine neden olmuştur. Bu varlık bilim dünyasında milattan önceki dönemden itibaren başlatılmış ve başta İskitler olmak üzere Kimmer, Hun, Sabir/Sabar, Bulgar, Hazar, Peçenek, Uz ve Kuman/Kıpçakların Anadolu coğrafyasına geldikleri net bir şekilde ortaya koyulmuştur. Bu gelişlerin en somut kanıtı da Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde bulunan kaya resimleri olmuştur.

Arkeolojik veriler çoğaldıkça, tarih öncesi dönemlere dair Anadolu-Türk ilişkileri daha da netlik kazanacaktır. Tarihî dönemlere gelindiğinde ise Anadolu'da varlık gösteren ilk Türk boyunun İskitler olduğunu görüyoruz. Onlar bütün Anadolu'ya yayılarak yirmi sekiz yıl boyunca hüküm sürdüler, özellikle de MÖ. 4. yüzyılın başlarında Doğu Anadolu'da egemen güç oldular (Durmuş, 2008: 205). Nitekim Anadolu topraklarındaki varlıklarına dair ilk bilgi Urartu yazıtlarında bulunmaktadır. I. Argiştî'nin (MÖ.786-764) Horhor kayalıklarındaki kroniğinde, İş-gi-gu-lu ülkesine kadar ilerledikleri yazılıdır. İş-gi-gu-lu ismine Toprakkale (Osmaniye'nin bir ilçesi)'de bulunan II. Rusa (685-645) dönemine ait bir mühür üzerinde de rastlanılmaktadır. Yine II. Rusa'nın Van Gölü çevresinde Adilcevaz ve Çavuştepe'de yaptırdığı kalelerin de İskit saldırılarına karşı bir önlem olduğu düşünülmektedir. İskit varlığının

* Prof. Dr., İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, muallauyduyucel@gmail.com, ORCID:0000-0002-1595-2016.

KAYILAR VE OSMANLILAR: SAHTE BİR KİMLİK İNŞASI MI?

FERİDUN M. EMECEN**

Osmanlı devletinin kurucu hanedanının bir Oğuz boyuna mensup olup olmadığı, eğer mensupsa bu boyun tarihî geleneğe göre Kayılar'la ilgisinin bulunup bulunmadığı, ilk dönem Osmanlı tarihi üzerinde çalışan araştırmacıların başta gelen tartışma mevzularından biri gibi görünür. Esasen Osmanlı hanedanının Kayı boyuna mensubiyeti, ilk Osmanlı kroniklerinden bu yana Osmanlı tarihçileri için hemen hemen hiç tartışılmaksızın genel bir kabul görmüş durumdadır. Fakat zamanla XX. yüzyıl başlarından itibaren ortaya çıkan yeni tarihçilik bakışları, Osmanlı imparatorluğunun menşeyini özellikle Avrupa'da XVIII. yüzyıldan itibaren pek meşhur olan 400 çadırılık bir aşiretten muhteşem bir imparatorluğa dönüşme hikâyesini ciddi bir şekilde yeniden ele almayı gerektirdi. Bunda biraz da o sıralarda Osmanlı imparatorluğunun yıkılışın eşiğinde olmasından hareketle, kendisine yeni bir kimlik bulmak telaşına ve bu kimlikle küçülen imparatorluklarını ideolojik açıdan millî bir devlet gibi gösterme gayretine düşen, kadim toprakları üzerinde hayat memet savaşına giren yeni rejimin izlemekte olduğu siyasete karşı çıkışın rolü vardı. Batılı emperyal güçler, tabii kaynaklarıyla iştah kabartan kadim Osmanlı imparatorluğunu küçültmeye ve parçalamaya yönelirken onun tarihen de nasıl bir kimliği olduğu konusuna revizyonist bir bakış yöneltmekten geri durmadılar. Bir taraftan Osmanlıların çok önem verdiği ve neredeyse bütün İslam

* "Kayılar ve Osmanlılar: Sahte Bir Kimlik İnşası Mı?", *Oğuzlar: Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri*, edt. T. Gündüz ve M. Cengiz, Ankara 2015, s. 237-244.

** Prof. Dr., İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

OSMANLININ KURULUŞ SÜRECİNİ BİZANS - SELÇUKLU VE BATI ANADOLU BEYLİKLERİ ÜZERİNDEN NASIL OKUYABİLİRİZ?

ÜÇLER BULDUK*

Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve kurucuları hâlâ bir mesele olarak karşımızda durmaktadır. Şimdiye kadar bu konuda epeyce çalışma yapılmış ve yapılmaya da devam etmekte olup lakin pek çok yorum ve varsayıma karşın üzerinde mutabık kalınacak bir kuruluş hikâyesi henüz ortaya çıkmamıştır. Elbette bu durum Osmanlı beyliğinin kuruluş dönemiyle ilgili mevcut kaynaklara yenilerinin ilave edilememesiyle de ilgilidir. Bir iki cılız veya meşkûk belge dışında¹ kuruluşla ilgili müphem noktaları aydınlatacak yeni bir bilgi kaynağına sahip değiliz. Halil İnalcık'ın, aslında pek de yeni olmayan, Osmanlı Devleti'nin 1302'de kurulduğuna dair tezi, kuruluş dönemi çalışmalarının yeniden harlanmasına vesile olmuştur. İnalcık tezini Bizanslı müverrih Pachymeres'in yazdıklarına dayandırmaktadır. Tezin temel dayanağı Osman Bey'in adının tarihte ilk defa onunla çağdaş bir Bizans kaynağında geçmesi, Bafeus Savaşı ile ilk kez bir Bizans merkezi ordusunu yenmesi ve böylece ün/karizma sahibi olmasıdır. Bu tezin İnalcık tarafından yeniden gündeme getirilmesi (İnalcık, 1997: 78-100) Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun 700. Yılı kutlamalarına istinaden yükselen ve ardından durulan kuruluş dönemine

* Prof. Dr., Ankara Üniv. DTCF Tarih Bölümü, bulduk@ankara.edu.tr

¹ Örneğin, Osmanlı Devleti'nin kuruluşuyla ilgili pek çok popüler dergilerde çalışması bulunan Hakan Yılmaz'ın yeni belge olarak sunduğu sikke ve şecereler için bk. Yılmaz, H. (2022), "Sultan Osman ve Oğlu Orhan'ın Yeni Bulunan Orijinal Şeceresi ve Kuruluş'u Anlatan En Eski Osmanlı Tarihi Metni", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, sayı 429, 18-37; Yılmaz, H. (2019) "Osman Gazi'nin 700/1300-1301'de Yenişehir'de Bastırdığı Üçüncü Sikkesi", *Vakanüvis*, 4, s. 81-119

BİZANS KAYNAKLARINDA ERKEN OSMANLI DÜNYASI

LEVENT KAYAPINAR*

Bu çalışma kronolojik olarak 1329 yılına kadar sınırlandırılmıştır. Kaynak olarak XIII. yüzyılın ortalarından XIV. yüzyılın ilk yarısına ilişkin iki Bizans kaynağı kullanılmıştır. Bunlardan ilki Georgios Pachymeres, 13 bölümden oluşan Tarih Yazmak diye çevrilebilecek Singrafikai Historia olarak isimlendirilen eseridir. Bu eser, 1258 ila 1307 yılları arasındaki olayları içerir, eser temel olarak iki kısma ayrılabilir. İlk kısımda 1258 yılında Laskaris hanedanının sona erdirilmesinden 1282 yılında VIII. Mihail Paleologos'un ölümüne kadarki zaman dilimi ele almıştır. Pachymeres'in çalışmasının ikinci kısmı ise, II. Andronikos Paleologos'un iktidara geldiği tarihten başlayarak 1307 yılına kadar geçen olayları ihtiva eder. Georgios Pachymeres 1242 yılında İznik'te doğmuş olması, 1261 yılında İstanbul'un Bizans tarafından tekrar alınmasından sonra buraya gitmesi, imparatorluk aileleri başta olmak üzere Bizans aristokrasisini yakından tanımasına vesile olmuş, bu durum onun eserinde çok ayrıntılı bilgiler vermesini sağlamıştır. İznik doğumlu olması Bithynia bölgesinden zuhur eden Osmanlılar hakkında da bilgi veren ilk Bizanslı tarihçisi olmasına neden olmuştur. Georgios Pachymeres'in diğer bir özelliği ise dinsel ve dünyasal olaylarda muhalif kişiliği ile iktidarı eleştirebilme gücüdür. XIV. yüzyılın başlarında tarih eserini tamamladığı zaman Pachymeres, var olma mücadelesi veren Bizans İmparatorluğunun iyileşme umudu olmadığı sonucuna ulaşmıştır (Karpozilos, 2015: 60-63).

* Prof. Dr., Ankara Üniv. DTCE, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Çağdaş Yunan Dili ve Edebiyatı Anabilimdalı.

OSMÂN GÂZÎ VE OĞLU ORHAN'IN ÇAĞDAŞ ŞECERESİNE GÖRE OSMANLILARIN SOYU VE OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞU

HAKAN YILMAZ*

Osmanlıların etnik menşei ve atalarının kimliği meselesi öteden beri Osmanlı Kuruluş tartışmalarının en önemli konuları arasında yer almış ve bu konuda farklı görüşler ortaya atılırken, aslî problem olarak bu döneme âit kaynak ve belgelerin yok denilecek kadar az oluşu sıklıkla vurgulanmıştır.

Daha önce farklı araştırmalarımızda ayrıntılı olarak üzerinde durduğumuz üzere; Osmanlıların menşei ile ilgili tüm tartışmalar, onların hangi soy ve boydan geldikleri konusunda etnolojik ve gerçekte hangi ataların halefleri oldukları husûsunda jenealojik olmak üzere iki ana nokta etrâfında toplanmaktadır.

Osmanlıların “*Türkleşmiş birer Moğol*” oldukları tezini benimseyerek, mensup oldukları “*Kay*” boyunun bâzı XI.-XIII yüzyıl kaynaklarında adı geçen Moğol topluluklarından “*Kay*”larla aynı etnik zümre olduğunu öne süren ünlü Alman târihçi Josef Marquart (Marquart, 1914: XIII/1, 1-12, XIII/2-3, 25-276), bu konuda modern Türk târihçilerinden A. Zeki Velidi Togan’ı da derinden etkilemiş (Togan, 1981: 322, vd); ancak öne sürülen delilleri târihî ve filolojik açıdan daha dikkatli ve titiz bir şekilde inceleyen Köprülü, her iki alanda da serdettiği açık ve kesin kanıtlarla bu yüzeysel iddiâyı kökünden çürütüp izâle etmiştir (Köprülü, 2009: 131-153). Aynı yıllarda ünlü Avusturyalı târihçi Paul Wittek ise, Osmanlıların öne geçip yükselişlerinde tribal/etnik unsurların mı, yoksa “*gazâ*” ülküsünün mü daha ön plâna çıktığı konusunu ele alırken, Osmanlıların “*Oğuz*” ve “*Kay*” menşei’nin ilk kez II. Murad’ın isteği üzerine

* Araştırmacı-Yazar & Yeniçağ Tarihi Uzmanı, hakan.yilmaz@marmara.edu.tr

OSMAN GÂZÎ ve ORHAN GÂZÎ SOY ŞECERESİ

ORİJİNAL ARAPÇA METİN

الحمد لله ميسره !

حكاية آدم - عليه السلام - : عاش على القول الصحيح الف سنة ، ولديه مائة وعشرين لحوا ذكر وانثى كان يضرع . قتل قابيل لهابل ، يعوضه الله يؤده هابل شيث ازداد بتفرداً وحده . وهو يلبسون العرى ملبسة الله . ثم تريد شجرة جريد على آدم بستين صحيفة بحروف الجبل بقصد التعليم قرأه . حكايته مشهورة . ونصبي آدم إلى ارواحه ذريته فرأه واجزا من ذريته يبك . فقال : يا رب ، عدل مغفرة ، يبك . فقال : يا آدم ، يراك رجل من [ذرية] فيك اسمه داود وتفويضه امنه ! ذهب فشيعون آدم لبيكاه فجرائه ، دام من عمره ستين سنة توفي ، غسله ولده شيث وكفينه ودفنه . فبعضهم يقول دفنته في سرنديب وبعضهم يبعون دفنته تحت جبل أبي قبيس . والله اعلم بالصواب . صلوات الله . وسلامه عليه وعلى منبه من النبيين والمرسلين والحمد لله رب العالمين

دومه :

ابونا

آدم ابو البشر
- عليه السّلام -

شيث

- عليه
السّلام -

هو خليفة أبيه آدم - عليه
السّلام - واستقره بالكعبة ولا
جفئى متى ولده آدم عينه ما وكل
ما تستقل من الشيت وعاش تسعمائة
سنة واثني عشر سنة ؛ سنة ٩١٢

انوش

عاش : سنة ٩٥٠

Gör. 1. Saltanatının beşinci yılında Oğuzlar'ın Kayı boyuna mensup umûmî lideri olduğunu belgeleyen bir *Şecere* düzenleten Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Gâzî. *Kalender Paşa, Albüm, TSMK: B.408, vr. 7^a.*

OSMANLI KURULUŞ DEVRİNDE İLHANLI ETKİLERİ

HAYRETTİN İHSAN ERKOÇ*

Giriş

12. yüzyılın ikinci yarısında doğmuş olan Moğol hükümdarı Temücin, Moğolistan’da yaşayan Türk ve Moğol topluluklarını kendi egemenliği altında birleştirip 1206 yılında toplanan kurultayda (kuriltai) *Cengiz Han* (Çingiz Kan) ilan edilmiş, ardından da Moğolistan dışında büyük seferlere çıkarak kurduğu imparatorluğu genişletmeye başlamıştır. Onun 1227’deki ölümünün ardından halefleri Ögödey Kağan (Ögödei Ka’an; hük. 1229-1241), Güyük Han (Güyük Kan; hük. 1246-1248), Mengü Kağan (Mönke Ka’an; hük. 1251-1259) ve Kubilay Kağan (Kubilay Ka’an; hük. 1260-1294) dönemlerinde devletin genişlemesi sürdürülmüştür. Cengiz Han ölmeden önce devletin topraklarını dört oğlu Coçi, Çağatay (Ça’adai), Ögödey ve Toluy (Tolui) arasında paylaşmış, böylece hanedan içinde Moğolistan’daki Büyük Han’a (Ka’an, Kağan) bağlı özerk hanlıklar ortaya çıkmış, ileriki yıllarda da hanedanın bu kolları arasındaki hâkimiyet mücadeleleri yüzünden imparatorluk parçalanmıştır. Devlet henüz parçalanmadan önce Mengü Kağan 1253 kurultayında alınan kararla kardeşi Hülegü’yü (Hüle’ü, Hülâgü; hük. 1255-1265) *İl Kan* (İlhan) yani “tabi hükümdar” ünvanıyla Güneybatı Asya’yı (Ortadoğu) tam olarak fethetmekle görevlendirmiş ve onu büyük bir orduyla bölgeye göndermiştir. Böylece Moğol

* Doç. Dr.; Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı; h.ihsan.erkoc@comu.edu.tr ve ihsan_erkoc@yahoo.com.

TÜRKMEN OBALARI VE OSMANLI ANADOLUSU'NDA ŞAMANİK UNSURLAR

SERGEN ÇİRKİN*

“Barak Baba, yüz kadar dervişleriyle birlikte Şam’a girdi. Baba’nın başında, iki yanına öküz boynuzları geçirilmiş keçeden bir külah vardı. Saçları, kaşları ve sakalı kazınmıştı; fakat bol ve gür bıyıkları aşağı sarkıyordu. Belden üstü çıplaktı, boynunda ziller ve aşık kemiği kolyeler, belinde tahtadan bir kılıç asılıydı. Davullar ve ziller çalan tüm dervişler raksediyorlardı. Bu esnada çıkardıkları sesler çok ürkütücü ve etkileyiciydi...”

Orta Çağ Türkmen dervişlerinden Barak Baba, devrin kaynaklarında böyle tasvir ediliyor. Doğuyu keşfe çıkan pek çok Avrupalı seyyah, Sibirya Şamanları için bundan farklı bir tipleme çizmezler. Tasvirlerin “benzeşliği” karşısında, yüzyılların ve mesafenin pek bir önemi kalmaz.

Türkistan’ın bin yıl evvelki inanç manzarası neydi? Bu manzara Anadolu’ya nasıl taşındı? Ünlü İslam alimi Biruni, Horosan ve doğusundaki manzarayı şöyle tarif ediyor: “Şeriatlar meydana gelmeden ve Budasif ortaya çıkmadan evvel, yeryüzünün doğusunda yaşayanlar “Şamaniyyun” idiler... Horosan halkı bunlara “Şemenân” der. Bunlar zamanın ebediyetine, ruhların tenasühüne, feleğin sonsuz bir boşlukta düşmekte olduğuna inanırlar.”

Biruni’nin ifadelerinden de anlaşıldığı üzere; tarih öncesi köklere derinden bağlı eski Şamanik gelenekler, günün Hindu-Budist felsefesiyle kaynaşarak

* Uzm. Arkeolog, srgncrkn@gmail.com

SIR-DERYA BOYLARINDAN ANADOLU'YA: ORTAÇAĞ OĞUZ DÜNYASINDA TÜRK İNANÇ VE GELENEKLERİNE DAİR İZLER

M. OLGAY SÖYLER*

1221 yılının Şubat ayında, Cengiz Han'ın oğlu Tuluy, bugünkü Afganistan topraklarında, kurak bir ovada altın tahtında oturmuş, Merv'in Moğollar tarafından ele geçirilmesinin ardından sağ kalanların toplu halde katledilmesini seyrediyordu. Kadın, erkek ve çocukları bir araya toplamışlar 200-300 kişilik gruplar halinde öldürülmek üzere askerlere teslim etmişlerdi. Kısa bir süre sonra, civarda yaşayan bir Oğuz boyu bu vahşeti duydu ve Anadolu'ya göç etti, burada Oğuzların en önemli kollarından birine mensup Selçuklular onlara toprak verdiler. İşte bu muhacir Oğuzlar-tıpkı Selçuklular gibi-Osmanlı İmparatorluğu'nun da kurucularıydı. (Turnbull, 2023: 11)

Yada Taşı Efsanesinin Gölgesinde

Orta Çağ kaynaklarında, Oğuz Devleti'nin kuruluşu ve oluşumu hakkında net bilgilere rastlamak neredeyse imkânsızdır. Sır-Derya Yabgu Devleti'nin (Oğuz Yabgu Devleti) tarihi, efsanevi rivayetlerin kalın perdesiyle örtülüdür. Bu rivayetlerin ilki, 10. yüzyılda ortaya çıkan "yağmur taşı" efsanesidir. Tarih itibarıyla çok erken dönemlerde Maverâünnehir sınırlarında oturan Oğuzlar arasında bu efsanenin yayıldığı gözlemlenmektedir. Efsanenin içeriğini oluşturan "sihirli taş" hakkında anlatılan ilginç hikâyeler elbette Orta Asya Oğuz Devleti'nin oluşumuna dair tarihi kanıtların yerini tutamaz. Ancak bu devletin ortaya çıkış tarihinin öğrenilmesi açısından önemi de göz ardı edilemez. (Ağacanov,2013:183)

* Tarihçi-Yazar, olgaysoyler@gmail.com

LAONİKOS HAKLI MIYDI? OSMANLI DEVLETİNİ KURAN GÖÇEREVLİ TÜRKMENLERE İSKİT YAŞAM TARZI ÜZERİNDEN BAKIŞLAR

E. SONNUR ÖZCAN*

Giriş

Diğer göçerevli¹ Türk halkları gibi Osmanlı Türkmenlerinin de yerleşik hayata geçinceye kadar, yaklaşık üç bin yıllık İskit yaşam tarzının takipçileri oldukları iddia edilebilir mi? Bu soruyu belirlerken dayandığım ana eksen, Türkmen göçerevli yaşam tarzının İskitlere çıkan sürekliliğini ileri süren 15. yüzyılda yaşamış Atinalı Osmanlı tarihçisi Laonikos Chalkokondyles ile 19. yüzyılın ikinci yarısında Hazar Ötesindeki Orta Asya Türkmenlerinin arasında bulunmuş biri Macar diğeri Osmanlı Türkü olan seyyahların aynı bağlamdaki değerlendirmeleridir. Anılan eksen üzerinden, “göçerevli” Saruhan Türkmen halkı (Âşıkpaşaoğlu, 1949: 141) gibi Osman Bey’in halkının da “göçerevli Etrâk”tan oluştuğu (Neşri, 1995: I, 79) ve “Osmancuk oğlu Orhan’ın” henüz “çadırlarını saraylara terketmediği” (İbn Haldun, 2000: V, 635); ya da “Oğuz Töresi’nin tamamen unutulmadığı” (Yazıcızâde, 2017: 714) erken dönemlere doğru projeksiyonlar yapıp İskitlerin ve Türkmenlerin süreklilik taşıyan karakteristik yaşam tarzı unsurlarından özgürlük, katılımcı eşitlik, yöneticisiz yönetim, kadınların eşit ve özgür konumu ile müzik-dans severliği ele alıp sorduğum sorunun cevabını bulmaya çalıştım.

* Dr. Tarihçi-Yazar.

¹ Osmanlı tarihçileri Âşıkpaşazâde ve Neşri’den ilhamla, “göçerevli” ifadesinin, konar-göçer yaşam tarzına sahip Türkmen toplulukları gibi hayvanlarına otlak bulmak için dolaşırken evlerini beraberlerinde taşıyan tüm İskit-Türk topluluklarını tanımlamaya uygun ve kapsayıcı bir ifade olduğu kanaatindeyim.

DEVLET MEFHUMU AÇISINDAN TÜRK DEVLETİ'NİN TARİHİ GELİŞİMİ VE OSMANLI

VEYSEL GÖKBERK MANGA*

Bugünkü anlamıyla devletin nerede ortaya çıktığı izlenebilmektedir. 1648 Vestfalya Barışı'nın, sadece Avrupa'daki mezhep savaşlarını sona erdirmediği, bununla birlikte yeni bir devletler sisteminin kurulmasını sağladığı da söylenir.¹ Bu antlaşma birçokları tarafından modern çağın başlangıcı olarak görülür: örneğin onunla, barışın sistemi ve onu temsil eden imajlar değişmiştir,² toplumların kendi kendilerini nasıl yöneteceklerine dair algıları ve bu algı temelinde kurdukları hukuk yapıları da değişmiştir.³ Fakat bunlar, aslında, Batı tandanslı yorumlardır. Burada tespit edilen şey bir devlet değil, laik/ulus devlet yapılanmasının temelleridir. Fransız İhtilali'ni temel alan bu tip yorumlar, devleti tarihin son birkaç yüzyılı içine sıkıştırırlar. Oysa hem devlet kelimesi, hem de insanların organizasyonlara duyduğu ihtiyaç, Fransız İhtilali'nden de, Vestfalya Barışı'ndan da çok daha eskilere dayanır. Vestfalya'yla sonlanan *Otuz Yıl ve Seksen Yıl Savaşları*, Avrupa'nın uzun bir dönemini işgal eden mezhep kaynaklı egemenlik tartışmalarının çözümüne ciddi bir katkı sağlar, antlaşmanın maddeleri de bu yöndedir: Buna göre, her prens kendi bölgesinde hâkim olan mezhebi, halkın görüşlerine ve yönelimlerine dayanarak seçme hakkını kazanmıştır, bu mezheplerin dışındaki inanışlara sahip insanların din hürriyetleri de yine prenslerin ve Vestfalya'nın güvencesi altındadır. Böylece modern, Avrupalı devletler, kendi egemenliklerinin sahibi, dış

* Dr., Ankara Üniv. DTCE, Genel Türk Tarihi Mezunu.

¹ Roberts, 2015: 331-352; İlgen, 2019: 256-257; Lesaffer, 1997: 71-95.

² Roberts, 2015: 372-373.

³ Spahija, 2015: 14702-14706.

BEYLİKLER DEVRİ TÜRK MİMARİSİNDE ORTA ASYA (TÜRKİSTAN) İLE BAĞLANTILAR

YAŞAR ÇORUHLU*

Giriş

Türkiye (Anadolu) Türk Mimarisi ile Türk İslam Mimarisinin başlangıcı ve ana kaynağı olan Türkistan bölgesi arasındaki mimari ve mimariye bağlı olarak icra edilen sanatlar arasında ne gibi bağlar oldukları konusu bugüne kadar bildiğimiz kadarıyla çok da ele alınmamıştır¹. Bunun nedeni belki de her iki bölgenin Türk Mimarisi üzerine karşılaştırmalı olarak eğilmeyi gerektiren zorlu bir iş oluşudur.

Türklerin ataları ve dolayısıyla Türkler, en azından MÖ 3. binlerden itibaren hem Ön-Asya'da görülmüş, hem de İç Asya'da toplanıp bir araya gelmeye başlamışlardır. Toplanıp birlikte yaşamaya başlayan boylar içinden gelişimini ve teşkilatını tamamlamış olan Türk topluluğu, hanedan kurarak, diğer Türk halklarını yönettikleri, kimi küçük ama kimisi de büyük ve bazen de dev bir imparatorluğa dönüşen devletler kurmuşlardır. Böylece Türk ulusunu oluşturan Türk halkları, en erken devirlerden itibaren Avrasya'nın orta kesimlerine ve ileriki zamanlarda ise onun da yakın çevresine yayılmışlar ve bu devasa büyüklükteki alanın belirli bölgelerinde ve farklı devirlerde yerleşerek mimari ve mimariye bağlı sanatları üretmişler ve böylece Dünya mimarisi ve Sanat Tarihi'ne büyük katkılarda bulunmuşlardır². Türk halkları

* Prof. Dr. ycoruhlu64@hotmail.com

¹ Yaşar Çoruhlu, *Anadolu Selçuklu Taş Tezyinatının Orta Asya İle Bağlantıları*, C.I-II, MSGSÜ, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, İstanbul, 1988

² Türk Mimarisinin İç ve Orta Asya'dan Anadolu'ya uzanan kısa bir öyküsü için bk. Yaşar Çoruhlu, *Türk Mimarisi'nin Kısa Tarihi*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2021. Ayrıca bk. Oktay Aslanapa, Türk

BULANIK MANTIK ESASINDA GÖKSEL KUT İLE İLİŞKİNİN DEVAMI AÇISINDAN “OK UCU VE SEKİZ KOLLU YILDIZ” MOTİFLERİ

BAŞAK BURCU EKE *

SEMA GÜNDÜZ KÜSKÜ **

Robert A. Day “Bilimsel Bir Makale Nasıl Yazılır ve Yayınlanır?” isimli çalışmasında şöyle der: “Bilimsel bir makaleyi okumak, detektif hikayesi okumak gibi değildir. Başlangıçtan itibaren katilin uşak olduğunu bilmek isteriz” (Day, 2003: 26). Araştırmanın seyrini değiştiren yöntemi açıklamadan önce Robert A.Day önerisine uyarak, çalışma konumuzu ve sınırlılıklarını ifade etmek gerekir. Bu çalışma Anadolu coğrafyasında, Selçuklular tarih sahnesinden çekilirken ortaya çıkan Türk Beyliklerine ait mimari süsleme ve el sanatı örneklerindeki Türkistan kaynaklı motiflerin imgesel sürekliliğini sorgulamayı amaçlamıştır. Araştırmanın sınırlılığı nedeniyle ok ucu ve sekiz kollu yıldız motifleri odağa alınmıştır. Araştırma sürecinde, seçilen bu iki motifin Türk kültürünün bilişsel dünyasına dair “gök” ve “kut” kavramlarına bağlı sembolizmleri incelemeye alınırken yöntem üzerine bir sorgulamaya doğru gidilmiş ve dikotonomik mantık çerçevesinde bakışın yetersizliği ile yüzleşilmiştir. Bu yüzleşme sonucunda “Harita arazinin kendisi değildir” diyerek, bulanık mantık ile eşleşen bir yöntemle doğru geçiş söz konusu olmuştur. Böylece çalışmanın amacı, mutlak tespitlerin ve aşırı genellemelerin ötesinde Türk kültürünün özüne ait kut ile devingen ve derinlikli anlamlar dünyasında takip edilebilir izlerin görsele sembolik dille nasıl aktarıldığına bir projeksiyon tut-

* Prof.Dr., bburcueke@gmail.com, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi.

** Doç.Dr., gunduzsema@gmail.com, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

OSMANLI ARKEOLOJİSİ, KARACAHİSAR VE HALİL İNALCIK

NEŞE SARISOY KARATAY *

Tarihçi olarak yazdıklarıyla dünyada en büyük otoritelerden birisi olarak saygı gören Profesör Halil İnalçık, Cambridge tarafından dünyanın en seçkin bilim insanlarından birisi olarak gösterilmiştir. Hayatının son 23 yılında tanık olduğum çalışma disiplini ve aşkı, onun bütün hayatını tarihe adadığının kanıtıdır. Kendisi ile yaptığımız çeşitli belgeseller sırasında bize anlattıklarından, bilimsel eserleri üzerinde yaptığım inceleme ve araştırmalardan derlediğim bu makale Osmanlı Arkeolojisi konulu bu kitaba katkı yapar umarım. Büyük tarih bilgisi ile çalışmalarımızın önemli bir kısmı onun yaptığı yüzey araştırmalarına eşlik ederek ve başlattığı Osmanlı Arkeolojisi kazı alanları ve yakın bölgelerde çekimler yaparak geçti. 1998 yılında başladığımız çekimler 2000 yılına kadar, Bursa, Sakarya, Kocaeli, Bilecik, İstanbul, Eskişehir, Çanakkale, Edirne, Tekirdağ, Ankara’da gerçekleşti. Söyleşiler sırasında Osmanlı Arkeolojisinin kurulması gerektiğini defalarca dile getirdi. Osmanlı Devleti’nin tarih sahnesine çıktığı yerler Karacahisar, Bursa ve Bilecik, Rumeli’deki yerleşimler Bolayır, Çimpe Kalesi, Kozludere, Demirtepe köyü, Biga ve Karabiga gibi yerlerde arkeolojik kazılar yapılmasını ve buralarda bulunacak olan eserlerin tarihin karanlık noktalarını aydınlatacağını söylemişti. Halil İnalçık Hoca Osmanlı Arkeolojisi ile ilgili ilk açıklamalarını şöyle yapmıştı.

“Demek istiyorum ki, Osmanlı rivayetlerindeki otantik noktaları ortaya çıkartmak için, topografik ve arkeolojik araştırmalar yapmak lazım. Bu sayede Aşıkpaşa zade’deki hakikati, İshak Fakih rivayetlerini ayırt edebilirsiniz.” (Osmanlı Devleti’nin Doğuşu Belgeseli,

* Yönetmen-Yapımcı

DORYLAÏON'DAN KARACAHİSAR'A: ORTAÇAĞ'DA SINIR HATTINDA BİR ŞEHİR VE KALESİ

HASAN YILMAZYAŞAR*

Sosyal tarih çalışmalarında içeriğin doyurucu ve ikna edici olması, ele alınan döneme ait kaynakların ne ölçüde güvenilir veriler sunduğuyla doğrudan ilişkilidir. Osmanlıların Kuruluş Dönemi, bu bağlamda en talihsiz tarihsel aralıklardan biridir. Erken dönem Osmanlı kronikleri 15. yüzyılın ikinci yarısında yazılmaya başlanmış; çağdaş medeniyetlere ait az sayıdaki kaynakta yer alan bilgiler ise Osmanlılar hakkında kapsamlı veriler sunmamıştır. Yazılı kaynakların azlığı nedeniyle, söz konusu dönem bazı araştırmacılar tarafından *Osmanlı Tarih Öncesi* (Lindner, 2022) olarak nitelendirilmiş; bazı çalışmalarda ise *Kara Delik*¹ olarak anılmıştır.

Sadece dönemin sosyo-kültürel ortamı değil; Osmanlı Beyliği'nin kuruluş tarihi, kökenleri, şeceresi, şehirlerin fetih tarihleri vb. konular da araştırmacılar tarafından halen tartışılan güncel başlıklardır. Bu konulara; beyliğin idari yapısı, kurucuların soyağacı, askerî ve siyasî gelişmeler, inanç sistemi, sosyal yapının kökenleri, gelenek ve görenekler gibi birçok unsur da eklenebilir. Bu belirsizliklerin ya da yorumlara açık olguların sebebi dönem kaynaklarının yetersizliğinin yanı sıra ilk dönem Osmanlı kroniklerinde yer alan bilgilere yönelik çekincelerdir². Ancak, her ne kadar bu kaynaklara temkinli yaklaşılsa

* Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü.

¹ “Çağdaş bir tarihinin yapabileceği en iyi şey, Osman Tarihinin başlangıcının bir kara delikten ibaret olduğunu kabul etmek olacaktır. Bu deliği doldurmak yönündeki her girişim, yalnızca yaratılan masalların sayısını artırmakla sonuçlanacaktır” (İmber, 2000: 77).

² Bu husustaki tartışmalara örnek için bknz. Colin İmber, “İlk Dönem Osmanlı Tarihinin Kaynakları” *Söğüt'ten İstanbul'a*, İstanbul: İmge Kitabevi, 2005: 13-39; Halil İnalcık, “Âşıkpaşazâde

YALAKOVA VE ÇOBANKALE EKSENİNDE ERKEN OSMANLILAR

CİHAN YALVAR*

Giriş

Osmanlı Devleti'nin kurucusu olan Osman Gazi, 1288-1299 yılları arasında Eskişehir'den Bilecik'e, buradan da Yenişehir'e kadar uzanan geniş bir bölgedeki faaliyetleri sonucunda tanınırlığını arttırmış ve bu anlamda bir otoriteye sahip olmaya başlamıştır. İncılık'a göre 1299 yılına gelindiğinde Osman Gazi'nin, tıpkı Germiyan ve Aydın beyleri gibi bir beylik kurucusu olma yolunda ilerlediği görülmektedir (İncılık, 2020a: 9). Osman Gazi'nin Bilecik, Köprühisar, Yarhisar ve İnegöl gibi bölgedeki Bizans kaleleri ve yerleşim yerlerini fethetmesinden sonra, yapacağı gaza faaliyetleri için İznik'ten 25. km uzaklıkta bulunan Yenişehir'e yerleştiği görülmektedir (Anonim Tevârîh-i Âl-i Osman, 1992: 9; Oğuzoğlu, 2023: 15). Bu doğrultuda Osman Gazi'nin Yenişehir'i üs olarak kullanması aslında bize onun esas hedefinin İznik olduğunu gözler önüne sermektedir. Nitekim, 1301 yılında Osman Gazi'nin Bitinya bölgesindeki önemli şehirlerden birisi olan İznik'i kuşattığı görülmektedir (Neşrî, 1949: 105; İncılık, 2020b: 33; Emecen, 2022: 22-23). Osman Gazi, İznik kuşatmasından hemen önce arkasını korumak için Bursa yakınlarında bulunan Marmaracık ve Koyunhisar'ı kontrol altına almış ve ardından da bölgenin önemli noktalarından birisi olarak bilinen Avdan Dağları'ndan Kızılhisar vadisine ilerlemiş ardından da İznik şehrini kuşatmıştır (İncılık, 2013: 53).

Osman Gazi'nin İznik'i kuşattığı zamanda şehrin surlarının güçlendirildiği ve İznik'in bu anlamda sarp bir şehir olduğunu ifade edilerek şehrin dört

* Dr. Öğr. Üyesi, Yalova Üniversitesi, Tarih Bölümü, cihan.yalvar@yalova.edu.tr

ANTROPOLOJİK VE ZOOARKEOLOJİK BULGULAR IŞIĞINDA BEYLİKLER DEVRİNDE ANADOLU

İSMAİL ÖZER,
ECE EREN KURAL,
AYŞEGÜL ÖZDEMİR BAŞARAN,
BAŞAK KOCA ÖZER*

Giriş

Antropoloji, insanın kökenini, değişimini ve gelişimini, biyolojik özelliklerini, toplumsal ve kültürel yönlerini inceleyen bilim dalıdır. İnsanı hem fiziksel hem de kültürel yönleriyle araştırır. Geçmiş dönemlerde yaşamış ve elimizde sadece onlara ait iskelet kalıntılarının bulunduğu alanlarda temel araştırma materyali bu kalıntılardır. İskelet kalıntılarında elde edilen veriler ile popülasyonun demografik yapısı, yaşam uzunluğu, bebek-çocuk ölüm oranları, morfolojik yapı, beslenme örüntüleri ve iskeletlerinde iz bırakan çeşitli hastalıkların ve travmaların tespiti gibi birçok alanda değerlendirmeler yapılabilir. İnsanların yaşam alanlarında bulunan ve onların günlük yaşamsal aktivitelerinin bir parçasını oluşturan hayvan kullanımı da yine iskelet kalıntılarına dayalı olarak yapılabilir.

Zooarkeoloji, arkeolojik kazılarda bulunan hayvan kemiklerini inceleyen bilim dalıdır. Bu disiplin insan – hayvan etkileşimlerinden yola çıkarak, beslenme amacıyla hangi hayvanların avlandığını, evcilleştirmenin ne zaman ve nerede başladığını, gündelik yaşantıda hayvanların kullanımı gibi konuları araştırır. Bu veriler bizlere o popülasyondaki beslenmenin temel hatlarını ve

* Prof.Dr. İsmail Özer, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Ankara. iozer@ankara.edu.tr

Dr.Öğr.Üyesi Ece Eren Kural, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Ankara. ece.eren@ankara.edu.tr

Dr.Öğr.Üyesi Ayşegül Özdemir Başaran, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Hatay. ant.ozdemir@gmail.com

Prof.Dr. Başak Koca Özer, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Ankara.bkozer@ankara.edu.tr

ERKEN DÖNEM OSMANLI SİKKELERİ

(OSMAN GAZİ - YILDIRIM BAYEZİD)

FETHİ F. YIRIKOĞULLARI*

Giriş

Kösedağ Savaşı (1243) sonrasında Anadolu'da Moğol hakimiyetinin başlamasıyla sikke darbı da İlhanlıların kontrolü altına girmiştir. Türkiye Selçuklu sultanları ve Batı Anadolu'da kurulan beylikler İlhanlı denetiminde sikke basmaya başlamışlardır.¹ Bu süreç 1320'lere kadar takriben seksen yıl sürmüştür. Anadolu Umumî Valisi Timurtaş Noyan'ın merkezle çatışması ve nihayetinde 1327 yılında bölgeden çekilmesi ve sonrasında ölümüyle Anadolu'daki İlhanlı hakimiyeti zayıflamıştır. Osmanlılar ve Batı Anadolu'daki diğer beylikler bunun neticesinde kendi adlarına sikke bastırmaya başlamışlar fakat eskisi gibi olmasa da hala devam eden İlhanlı tahakkümü nedeniyle bu hususta temkinli hareket etmişlerdir. Nihayet 1335 yılında Ebû Sa'îd Hân'ın (1316-1335) ölümü üzerine Anadolu'daki Moğol hakimiyeti fiilen son bulmuş ve beylikler daha rahat bir şekilde kendi adlarına sikke bastırmaya başlamışlardır.² Bu siyasî ortam ilk Osmanlı sikkelerinde açık bir şekilde görülmektedir. Osman Gazi'ye ait olduğu düşünülen sikkelerin nadirliği ve özellikle Orhan Gazi'nin (1324-1362) ilk paralarının Selçuklu taklidi olması, bazı akçelerinde yazıların okunaksız oluşu ve baba adının yazmaması Anadolu'daki İlhanlı varlığına işaret etmektedir. Yine Orhan

* Dr. fethifyirikogullari@gmail.com

YL tez danışmanım Doç. Dr. Sadi S. Kucur hocama, değerli fikirlerini benimle paylaştığı için Bilhan Akçasar üstadıma ve tashihleri için Aziz Adiloğlu'na teşekkürlerimi sunarım.

¹ Baykara, 2019: 168-169.

² Diler, 2006: 428; Turan, 2017: 663; Kaya, 2014: 320-321; Tuysuz, 2018: 1661-1667; Haykıran, 2009: 172-176; Ender, 2000: 23-24.

ANADOLU BULUNTULARINDA OĞUZ SOYLU DAMGALAR

YASİN CEMAL GALATA*

Türk kültür tarihinin kökleri Moğolistan'dan Avrupa'nın ortasına kadar geniş bir coğrafyada bulunmaktadır. Türk sanatının birçok kıymetli örneği Sibiryaya kaya resmi alanlarında, Moğolistan'da eski Türk yazıtlı mezar taşlarında, Türkistan'da zamana karşı direnen abidevi yapılarda, Anadolu'nun boy damgalı mezar taşlarında ve Avrupa müzelerinde sergilenen eserlerde görülebilmektedir. Genel Türk tarihini, boyların göçleri ve sosyo-ekonomik yapıları üzerinden okuma yapıldığı takdirde geniş bir coğrafyada Türk eserlerinin var olma nedenini anlayabilmekteyiz.

Farklı iklimler, farklı coğrafyalar tarihin ilk devirlerinden itibaren Türk boylarının yurdu olmuştur. Türk boy sistemi Çin'in kuzeyinden, Orta Avrupa'ya, Kuzey Afrika'dan, Hindistan'a kadar aynı zaman diliminde Türk devletleri meydana getirmiştir. Milattan önce III. yüzyıldan milattan sonra X. yüzyıla kadar Türkistan tarihinde boylar çok önemli rol oynamışlardır (Taşağıl, 2021: 11-12).

Dünya milletlerinin kendilerine has sanat tarzları olmuştur. Türklerde kültürel hafızanın ürünleri olarak ortaya çıkan Türk kaya resimleri, boy damgaları, eski yazıtlar Türk kültürünün ana referans noktalarıdır. Kaya resmi alanlarında şekillenen kültürel bilincin ortaya koyduğu çizimler zamanla damgayaya ve sonrasında harflere dönüşmüştür. Moğolistan, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Azerbaycan, Anadolu, Balkanlar ve diğer Türk bölgelerinde yapılan arkeolojik kazılar ve çalışmalar neticesinde kaya resmi alanları, damgalar ve yazıt buluntuları ortaya çıkmıştır. Moğol araştırmacılar tarafından birçok kaya resmi

* Dr., KKTC Uluslararası Fınal Üniversitesi, yc.galata@gmail.com

KARAKEÇİLİLER: KÖKENLERİ VE OSMANLI DÜNYASINDAKİ YERLERİ

YUSUF HALAÇOĞLU*

Bazı batılı araştırmacılar tarafından ülkemiz insanlarının etnik durumları ile ilgili yalan yanlış bilgiler içeren kitaplar yayınlanmaktadır. Mesela Andrew Peter, *Alford Andrews'in Ethnic Groups in the Republic of Turkey* /Türkiye Cumhuriyetinde Etnik Gruplar adı altında yayınlanan kitabında, dini inançların her biri bir etnik gurup gibi gösterilmek suretiyle, 47 etnik grubun olduğu iddia edilmektedir (Dr. Ludwig Reichert Yayınevi, Wiesbaden 1989). Ancak bu 47 etnik gurup olarak Türkmen, Yörük, Türk, Kırgız, Kazak, Özbek, Azerî gibi adlar altında, esasen Oğuzlara mensup Türk boylarının isimlerinin yanına, Sünni, Şii, Alevi, Tahtacı gibi inanç biçimlerine bakılarak birbirinden farklı gruplar olarak nitelendirilmiştir. Buna karşılık bizzat tarafımızdan 6 cilt halinde yayınlanan, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar* adı altında yayınlanan kitap, bu tür ideolojik yayınların gerçekleri yansıtmadığını ortaya koymuştur (Halaçoğlu, 2009, VI Cilt).

1056 yılından itibaren çeşitli Türk grupları Anadolu'ya akın akın gelmeye başlamış, 1071 Malazgirt Savaşı sonrasında ise Van Gölü çevresinde Ahlatşahlar (1110), Erzincan ile Divriği'de Mengücek (1080), Erzurum, Kars ve Bayburt civarında Saltuklu (1072), Sivas, Amasya ile Tokat civarlarında Danişmendli (1092), Mardin, Batman ve Hasankeyf civarında Artuklu (1102), İzmir ve çevresinde Çaka Beyliği (1081), Bitlis yöresinde Dilmaçoğulları (1085), Diyarbakır'da İnaloğulları (1098), Harput yöresinde Çubukoğulları (1085) beylikleri kurulmuştur. Bu beyliklerin kurulmasıyla birlikte, Anadolu'ya akın akın Oğuz boylarına mensup aşiretler de gelmiştir.

* Prof. Dr. yhhalac@gmail.com

KÖKLERE DÖNÜŞ: GEÇ DEVİR OSMANLI AYDININDA KÖKEN ARAYIŞI

VAHDETTİN ENGİN*

Osmanlı Devleti'nin son dönemleri her ne kadar “çöküş yılları” olarak nitelendirilse de, bu önkabulün toptancı bir yaklaşımdan öteye gitmediğini rahatlıkla ifade edebiliriz. Bunu ifade ederken, son dönem Osmanlısının her şeyiyle mükemmel bir konumda bulunduğunu tabii ki iddia etmeyeceğiz. Son dönem Osmanlısı askeri, siyasi ve ekonomik anlamda birçok sakıntının yaşandığı bir süreci içinde barındırır. Bununla birlikte, tarih araştırmaları bize gösteriyor ki, 1890'lı yılların Osmanlı Türkiye'si 1790'lı yılların Osmanlı Türkiye'si'ne göre birçok bakımdan kendini toparlamış, daha bir sağlam zemine oturmuş durumdadır. 1790'lı yıllarda tıkanmış bir sistem, savaşmayı bilmediği için kolayca hezimete uğratılan bir ordu, dönemin Padişahının “*beş kuruşum yok*” cümlelerini sarf ettiği bir ekonomik yıkım, sokaklarda “*açız, yiyecek ekmek bulamıyoruz*” diye bağırان insanlar, işlemeyen bir maarif yapısı ve bunun gibi birçok aksaklık ülkede hâkim vaziyetteydi. Eğer Osmanlı Türkiye'si bu konumunu devam ettirseydi tabii olarak çöküş ifadesini çok rahatlıkla kullanabilirdik. Fakat bu hep böyle devam etmedi. Gösterilen çabalar ve yapılan reformlar giderek semeresini verince, ülkede bir toparlanma kendini hissettirdi. Nitekim bu sürecin sonunda 1890'lı yıllarda gerek eğitim faaliyetleri anlamında, gerekse, sosyal, siyasi, idari ve iktisadi alanlarda yüz yıl öncesine göre gözle görülür bir iyileşme meydana gelmişti. Hal böyle olunca, Osmanlı Türkiye'si'nin son dönemlerini bütünüyle “çöküş yılları” olarak kabul etmek, çok da mantıklı olmaz. Bu nasıl bir çöküştür ki, devlet yüz yıl öncesine göre kendini toparlamış ve ayakta kalmayı başarabilmiştir? Öyleyse meselelere bakarken bu hususlar kesinlikte gözden kaçırılmamalı, her dönem kendi şartları içinde değerlendirilmelidir.

* Prof. Dr. vahdetengin@gmail.com

EK:
TARİHU İBN HALDÛN
(OSMANOĞULLARI KISMI)*

E. SONNUR ÖZCAN
(ARAPÇA ASLINDAN ÇEVİREN)

“Osmanoğulları ve Kardeşlerine ait Türkmenlerin Bilâdı Rûm’un Kuzeyi ve Konstantiniye Körfezi ile Ötesine Kadarki Bölgede Bulunan Yeni Devletlerine İlişkin Bilgiler”

Bu Türkmenlerin Tevrat’ta belirtildiği üzere, Yafes ibn Nuh’un yani Togarma ibn Samar ibn Yafes’in soyundan geldiklerini dünya şecerelerinde daha önce belirtmiştik.

İsrailoğulları soyundan gelen alimlerden [Said bin Yusuf] el-Feyyumî (Saadiyah Gaon, ö. 942) Togarma’nın, Türklerin kardeşleri olan Türkmenler olduğunu söylemiştir. Türkmenlerin vatanlarının ise Taberistan denizi de denen Hazar denizinden Konstantiniye körfezine, oradan da doğuya doğru, Diyarbakır’a kadar olan bölge olduğunu tespit ettik. (s. 634)

Türkmenler, Araplar ve Ermenilerin inkırazının ardından Fırat’ın başlangıcından Dicle’nin döküldüğü yere kadar olan topraklara hâkim oldular. Farklı boylar ve çeşitli mahaller hâlinde yaşadılar; zapt edilemezler ve sayıları bilinemezdi. Onlardan Bilâdı Rûm topraklarında toplananlar galip gelmişlerdi. Onların melikleri düşmanlarıyla yaptıkları savaşlardan üstün çıktılar. Dördüncü yüzyılda melikleri arasında en güçlüsü Çubuk’tu. Onun döneminde Türkmenlerin mahalleri çoğaldı ve sayıları arttı. Süleyman bin Kutalmış, babasının ardından Konya’ya hükmetti ve 477 yılında Antakya’yı Rumlardan alarak fethetti.

* İbn Haldûn (1332-1406), Tarihu İbn Haldûn, Dâru’l-Fikr, Beyrut 2000, c. 5.

EK:
TEVÂRÎH-İ ÂL-İ OSMAN ÂŞIKPAŞAOĞLU
(OSMAN-ORHAN BEY DEVRİ)

H. N. ATSIZ

Âşıkpaşaoğlu ve Eseri

Kendisini “Derviş Ahmed Âşıkî” diye tanıtan Âşıkpaşaoğlu hicrî 795’te (Milâdî: 17 Kasım 1392 - 5 Kasım 1393) Amasya’ya bağlı Ulvan Çelebi köyünde doğdu. Soykütüğü şöyledir:

